

НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА
НА ФАРМЕРИ

ПРЕКУ ФИНАНСИСКА ПИСМЕНОСТ
ДО ФИНАНСИСКА ИНКЛУЗИЈА

ПРИРАЧНИК ЗА ФАРМЕРИ

„Организациски развој на НФФ
и подобрување на пазарните
врски за малите фармери и
производители од руралните
области за поголеми приходи“

**НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА
НА ФАРМЕРИ**

Издавач:

Национална федерација на фармери – НФФ
Ул. Гито Михајловски бр. 4/1-1, 1000 Скопје
<https://www.nff.org.mk>

Автори:

Проф. д-р Ана Симоновска
Проф. д-р Драган Ѓошевски
Факултет за земјоделски науки и храна - Скопје

Дизајн: СИБИС Комуникации дооел

Печатница: ИНПАК ПРИНТ дооел Скопје

Тираж: 500

Година на издавање: Септември 2021

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

631.1(035)
631-051:[37:336(035)]

СИМОНОВСКА, Ана

Преку финансиска писменост до финансиска инклузија : прирачник за
фармери / [автори Ана Симоновска, Драган Ѓошевски]. - Скопје :
Национална федерација на фармери, 2021. - 15 стр. : илустр. ; 29 см

ISBN 978-608-4916-02-4

1. Ѓошевски, Драган [автор]

а) Фарми -- Менаџмент -- Прирачници б) Фармери -- Финансиска писменост
-- Подобрување -- Прирачници

COBISS.MK-ID 54994693

НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИ - НФФ

ПРИРАЧНИК ЗА ФАРМЕРИ

**ПРЕКУ ФИНАНСИСКА ПИСМЕНОСТ
ДО ФИНАНСИСКА ИНКЛУЗИЈА**

Скопје, септември, 2021

ЗА ПРОЕКТОТ

Националната федерација на фармери – НФФ, од мај 2021 година, започна со имплементација на проектот „Организациски развој на НФФ и подобрување на пазарните врски за малите земјоделци и производители од руралните области со цел зголемување на приходите“, поддржан од Шведската агенција за меѓународна соработка и развој – Sida и Шведската организација за развој We Effect. Очекуваните резултати од проектот се следниве:

Резултат 1: Раст на претпријатијата во руралните средини, малите фармери, да се зголемат и да обезбедат повеќе приход и можности за вработување во руралните средини, а посебно за жените и младите.

Резултат 2: Зголемен организациски капацитет и финансиска стабилност на НФФ. Фокусот е да се обезбеди организациски развој и финансиска одржливост за да се продолжат лобирањата и активизмот на организацијата, но и да се развијат нови услуги што ќе обезбедат нови извори на приход.

Во рамките на овој проект, изработен е краток водич за подобрување на финансииската писменост и инклузија на фармерите.

Националната федерација на фармери работи под слоганот "ЗАЕДНО ДО УСПЕХ". Нејзиното лого симболизира дека работната сила и производството на нашите фармери го решава најголемиот проблем, а тоа е сигурен пласман на квалитетни производи. Мисијата на Националната федерација на фармери е "ОРГАНИЗИРАН ФАРМЕР, ЛИДЕР ВО ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО И РУРАЛНИОТ РАЗВОЈ ВО ЗЕМЈАВА", а визијата кон која се стреми организацијата е "ПРОФИТАБИЛНО ЗЕМЈОДЕЛСТВО – СТАБИЛНО СЕЛО".

СОДРЖИНА

4	ЗА ПРОЕКТОТ
6	ВОВЕД
7	ДОНЕСУВАЊЕТО НА ИНВЕСТИЦИСКИ ОДЛУКИ НЕ Е ЕДНОСТАВНО
8	ДОНЕСУВАЊЕТО НА ФИНАНСИСКИ ОДЛУКИ НЕ Е ЕДНОСТАВНО
9	ФИНАНСИСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ И КРЕДИТНАТА ПОНУДА
10	ПОСТЕПЕНО ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКА ЗА ЗЕМАЊЕ КРЕДИТ
11	ДА СЕ ЗЕМЕ КРЕДИТ НЕ Е ЛЕСНА ОДЛУКА
12	СПОРЕДБА НА РАЗЛИЧНИ КРЕДИТНИ ПОНУДИ
13	КЛУЧНИ ПРАШАЊА ПРИ ИЗБОР НА СООДВЕТЕН КРЕДИТЕН ДОГОВОР
13	ПОИМИ ПОВРЗАНИ СО КРЕДИТИТЕ ШТО ТРЕБА ДА ГИ ЗНАЕ СЕКОЈ ФАРМЕР

ВОВЕД

КОЈА Е ЦЕЛТА НА ОВОЈ ПРИРАЧНИК?

Целта на овој прирачник е да придонесе кон подобрување на финансиската писменост на фармерите за да можат во иднина да носат правилни финансиски одлуки.

Инвестициските одлуки се зависни од финансиските одлуки. Откако фармерите ќе донесат добри одлуки во што да инвестираат, треба да одберат поволен начин да ја финансираат инвестицијата, односно да одберат правилен начин на задолжување. Фармерите најчесто користат сопствени средства на финансирање, но и неформални извори, како што се заеми од роднини, пријатели и нелиценцирани лица. Постојат многу малку формални финансиски производи што се прилагодени за употреба од страна на фармерите, а најчест начин на финансирање на инвестициите е преку кредит. Фармерите ќе успеат да го развијат својот земјоделски бизнис, само со добра инвестиција и правилен избор на кредитен договор.

По совладување на темите изнесени во овој прирачник, фармерите ќе го знаат следново:

- Што треба да знаат пред да донесат инвестициска одлука?
- Какви придобивки и недостатоци има кредитот како средство за задолжување при финансирање на инвестициите?
- Каков тип на финансиска институција би ги задоволрила нивните барања?
- Како да ја проценат својата способност да земат кредит?
- На што треба да обрне внимание при изборот и подигнувањето на кредит?
- Кои поими треба да ги владејат за да ги разберат кредитните услови?

Финансиска писменост подразбира збир од вештини и знаење на фармерите потребни во донесувањето на ефективни одлуки за распределба на парите.

Финансиски писмените фармери ќе умеат да ги убедат финансиските институции да им позајмат пари.

Финансиската неписменост доведува до донесување на лоши финансиски одлуки коишто понатаму можат да наштетат на земјоделскиот бизнис, но и на целото домаќинство.

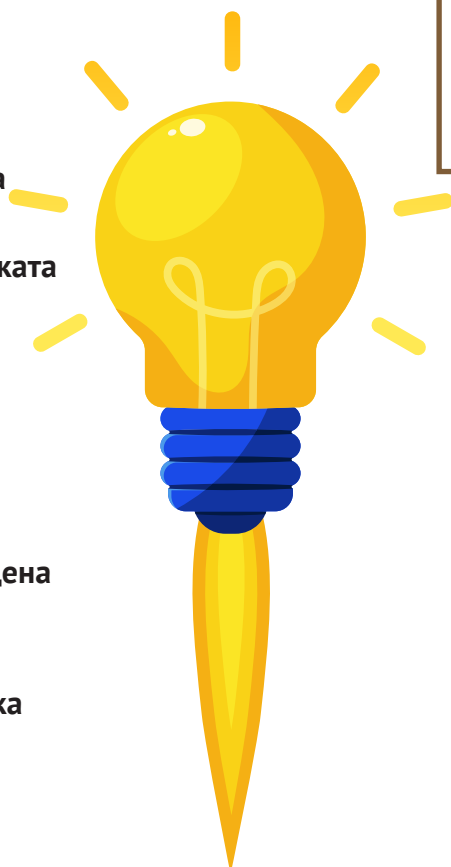
ДОНЕСУВАЊЕТО НА ИНВЕСТИЦИСКИ ОДЛУКИ НЕ Е ЕДНОСТАВНО

ШТО ТРЕБА ДА ЗНААТ ФАРМЕРИТЕ ПРЕД ДА ДОНЕСАТ ИНВЕСТИЦИСКА ОДЛУКА?

Пред да донесат одлука во што да инвестираат, фармерите треба да имаат предвид дека **самата инвестиција врзува поголеми парични износи, а вложените парични средства нема да се вратат за краток рок.** Дел од вложените средства нема воопшто да се вратат во пари, туку ќе настане зголемување на капиталот на фармерите во вид на градежни објекти, опрема и залихи.

Фази во донесувањето на инвестициска одлука:

- Добивање идеја за инвестиција
- Препознавање на можни и прифатливи услови за спроведување на инвестирањето
- Проценка на добивката и трошоците од инвестирањето
- Утврдување на изворите за финансирање
- Дефинирање на критериумите за оцена на инвестицијата
- Донесување на инвестициска одлука

Деловниот план, познат уште и како бизнис план или инвестициска програма, се изработува со цел да се направи анализа на планираната инвестиција за донесување на правилна инвестициска одлука - дали треба да се преземе инвестицијата.

ДЕЛОВЕН ПЛАН

Потребен при апликација за долгорочен кредит од банка или друга финансиска институција

Потребен при апликација за инвестициска поддршка од страна на државните и меѓународните фондови

КАКО СЕ ОЦЕНУВА КРЕДИТОСПОСОБНОСТА НА ФАРМЕРОТ?

Дали фармерот има **ДОБРА ИДЕЈА** во што да инвестира
Дали фармерот ја има **развиено идејата** во добар инвестициски проект
Дали фармерот **ВЕРУВА ВО ИНВЕСТИЦИЈАТА**
Дали фармерот има развиено **КВАЛИТЕТЕН ДЕЛОВЕН ПЛАН**
Дали фармерот ги има приложено **сите потребни документи**
Дали фармерот има **ДОБРА КРЕДИТНА ИСТОРИЈА**

ДОНЕСУВАЊЕТО НА ФИНАНСИСКИ ОДЛУКИ НЕ Е ЕДНОСТАВНО

КРЕДИТ се парите што ги позајмуваме, со обврска да ги вратиме на време заедно со камата. **КАМАТАТА** е повисока доколку кредитот треба да се врати на подолг рок и обратно.

Поволности во користењето на кредит при финансирање :

- Финансиските обврски се јасно прецизирани и се од фиксна природа
- Должниците имаат полза од падот на куповната моќ на парите при инфлација
- Користењето на долг до определена мера (до онаа мера што не претставува опасност од неликвидност) може да ја намали цената на капиталот на фармата
- Каматата ја намалува даночната основица на данокот на добивка (случај само за деловните субјекти)

Кредитот е наменет за:

- Изградба на објекти
- Купување на земјиште
- Набавка на основно стадо
- Подигнување на насади
- Набавка на механизација и опрема
- Воведување на технолошки иновации
- Покривање на тековни трошоци

Негативности во користењето на кредит при финансирање:

- Обврските за плаќање на каматата и на главницата се определени со договор и мораат да бидат исполнети, независно од финансиската состојба на фармата
- При користење над определено ниво, долгот може да ја намали вредноста на фармата.

Кредитот може да се земе од финансиски институции коишто подлежат на регулатива и супервизија од страна на Народната банка на РСМ или надлежните министерства.

Заеми може да се земат и од:

- Роднини и пријатели
- Неовластени лица
- Овластени финансиски друштва за брзи кредити

НЕ РИЗИКУВАЈТЕ!

ФИНАНСИСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ И КРЕДИТНАТА ПОНУДА

КАДЕ МОЖЕ ФАРМЕРОТ ДА ПОДИГНЕ КРЕДИТ И КАКОВ ТРЕБА ДА БИДЕ ПРАВНИОТ СТАТУС НА ФАРМАТА?

Финансиски институции	Кредитна понуда	Правен статус
ШТЕДИЛНИЦИ	Своја кредитна програма	Физичко лице
	Кредитна линија на Развојна банка на РСМ преку Земјоделски кредитен дисконтен фонд - ЗКДФ	Правен субјект
КОМЕРЦИЈАЛНИ БАНКИ	Своја кредитна програма	Правен субјект
	Кредитна линија на Развојна банка на РСМ преку Земјоделски кредитен дисконтен фонд - ЗКДФ	Физичко лице Правен субјект
РАЗВОЈНА БАНКА НА РСМ	Своја кредитна програма	Правен субјект

Штедилниците се микрофинансиски институции што издаваат мали заеми (микро-кредити) на семејства со ниски примања за да ги поддржат во процесот на отпочнување на бизнис или во одржување на тековните деловни активности.

БАНКА

1. Ориентирана кон профит
2. Позатегнати кредитни услови
3. Позајмува поголеми парични износи
4. Нуди пониски каматни стапки
5. Не нуди совети при изработка на деловниот план

ШТЕДИЛНИЦА

1. Ориентирана кон население со ниски приходи
2. Пофлексибилни кредитни услови
3. Позајмува помали парични износи
4. Нуди повисоки каматни стапки
5. Нуди бесплатни совети при изработка на деловниот план

ПОСТЕПЕНО ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКА ЗА ЗЕМАЊЕ КРЕДИТ

Фармерот треба ...

Да одбере добра инвестиција во којашто верува и којашто ќе обезбеди добар поврат (принос) од инвестицијата.

Да провери дали сопствените средства го покриваат потребното учество за кредитот (процентот од набавната цена на инвестицијата заедно со сите трошоци поврзани со инсталирање на инвестицијата, склучување на кредитниот договор и одржување на инвестицијата).

ДА

Да провери дали редовниот прилив (приход) од инвестицијата е доволен да ги покрие ратите за кредитот.

ДА

НЕ

ДА

Да побара неколку понуди за кредит и убаво да ги разгледа кредитните услови, споредувајќи ја стапката на вкупните трошоци (CBT) на кредитите.

ДА

Да ја одбере најповолната понуда за кредит.

НЕ

Да побара алтернативна инвестиција или да заштеди повеќе пред да инвестирате во посакуваната инвестиција.

ДА СЕ ЗЕМЕ КРЕДИТ НЕ Е ЛЕСНА ОДЛУКА

Отплатата на кредитот е долготрајна - одлуката да се земе кредит бара претходна внимателна проценка!

Фармерот треба да ја процени својата способност да земе кредит. Фармерот мора да се осигура дека неговата фарма ќе овозможи доволно приходи за да го врати кредитот (позајмените пари со камата) во дефинираниот период, но и дека тие приходи ќе бидат доволни и за покривање на останатите трошоци за живот на домаќинството.

Како фармерот да ја процени својата способност да земе кредит?

Доколку вкупните месечни плаќања за подмирување на долгот за кредит **НЕ СЕ ПОГОЛЕМИ** од половината од месечниот профит од инвестицијата, тогаш фармерот **МОЖЕ** да си дозволи кредит.

ИЗНОС НА МЕСЕЧНА РАТА Т.Е. ИЗНОС НА МЕСЕЧНИ
ПЛАЌАЊА ЗА ПОДМИРУВАЊЕ НА
ДОЛГОТ ЗА КРЕДИТ

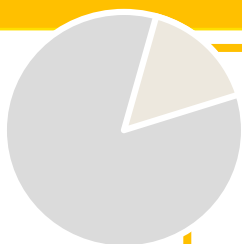
МЕСЕЧЕН ПРОФИТ ОД ПЛАНИРАНАТА
ИНВЕСТИЦИЈАТА

X 100 [%] ≤ 50%

При подигнувањето на кредит, фармерот треба да има предвид дека со кредитот нема да може да ја покрие целата инвестиција, туку треба да даде и свое учество од сопствени средства, во одреден процент од вкупната вредност на инвестицијата.

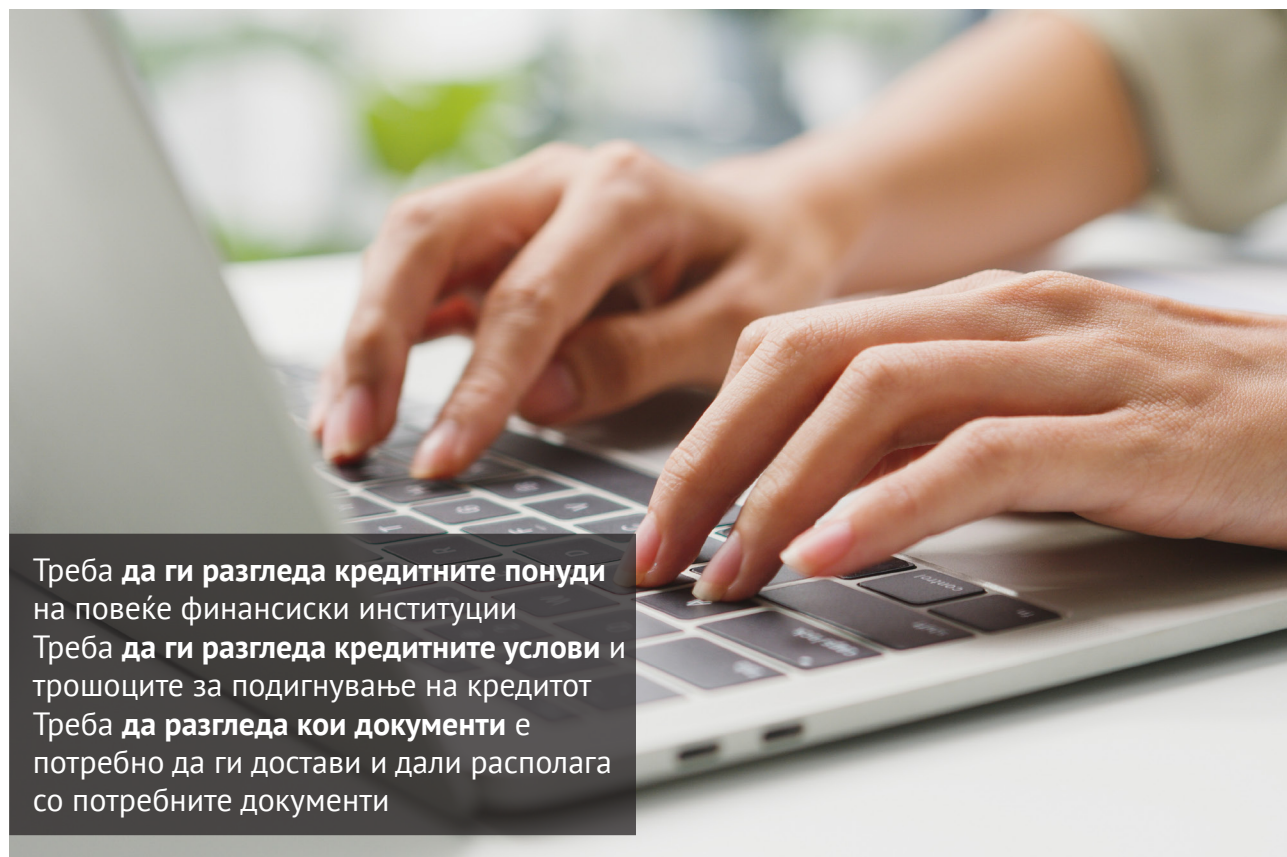
Учеството се разликува од кредит до кредит и од банка до банка.

Фармерот треба да има повеќе сопствени средства при подигнување на кредитот, бидејќи цената на инвестицијата не е единствениот трошок што ќе мора да го покрие. Мора да се покријат и трошоците за: проценка, регистрација и осигурување на имот (доколку треба да се обезбеди хипотека) и банкарски провизии.

СПОРЕДБА НА РАЗЛИЧНИ КРЕДИТНИ ПОНУДИ

ШТО ТРЕБА ФАРМЕРОТ ДА НАПРАВИ ПРЕД ДА ИЗБЕРЕ КРЕДИТ ОД ОДРЕДЕНА ФИНАНСИСКА ИНСТИТУЦИЈА?

Треба да ги разгледа кредитните понуди на повеќе финансиски институции
Треба да ги разгледа кредитните услови и трошоците за подигнување на кредитот
Треба да разгледа кои документи е потребно да ги достави и дали располага со потребните документи

КАМАТНИТЕ СТАПКИ се разликуваат помеѓу различните финансиски институции, не само во нивната висина, туку и во начинот на нивното пресметување.

Финансиските институции обично ги прикажуваат нивните **номинални каматни стапки** коишто не ги вклучува сите трошоци поврзани со кредитот, а овие дополнителни трошоци може значително да се разликуваат помеѓу финансиските институции.

Некои финансиски институции нудат пониски камати, но наплаќаат повисоки надоместоци од останатите.

СТАПКАТА НА ВКУПНИ ТРОШОЦИ (СВТ) ги вклучува **номиналната каматна стапка** и сите други надоместоци поврзани со кредитот и овозможува споредба на вкупните трошоци за кредитот.

Покрај номиналната каматна стапка, финансиските институции може да наплатат и други надоместоци, како што се:

- Провизии (за одобрување/исплата на кредитот и управување со сметката)
- Надоместоци (за процена, заложување и осигурување на имотот)
- Казни (за задоцнето плаќање и за предвремена отплата на кредитот)

КЛУЧНИ ПРАШАЊА ПРИ ИЗБОР НА СООДВЕТЕН КРЕДИТЕН ДОГОВОР

НА ШТО ТРЕБА ФАРМЕРОТ ДА ОБРНЕ ВНИМАНИЕ ПРИ ЗЕМАЊЕ НА КРЕДИТ ОД ФИНАНСИСКА ИНСТИТУЦИЈА?

При земање на кредит треба да се внимава на следново:

- Колкава е ефективната каматна стапка и кои надоместоци се вклучени во нејзина пресметката?
- Дали номиналната каматна стапка е фиксна или променлива?
- Колкава интеркаларна камата се пресметува доколку кредитот е со грејс-период?
- Колкав е вкупниот износ што треба да се плати на финансиската институција по основ на камати и надоместоци, вклучувајќи и банкарски провизии?
- Кои рокови на достасување се нудат?
- Во која валута финансиската институција ќе го исплаќа кредитот?
- Кој девизен курс го користи финансиската институција за пуштање на кредитот, а кој за отплата на кредитот?
- Колкав е коефициентот на покриеност на кредитот со обезбедување?
- Какви средства за обезбедување се

потребни и колкави се трошоците за добивање на потребната документација?

- Колкав е надоместокот за проценка на движен и недвижен имот при обезбедување со хипотека?
- Колкави се трошоците за осигурување на заложениот имот при обезбедување со хипотека?
- Која е висината на нотарските трошоци?
- Колкаво е учеството за кредитот?
- Дали финансиската институција го задржува правото да прави промени во одредени услови на договорот за кредит и во кои услови?
- Дали во договорот се предвидени трошоци за предвремена отплата на кредитот?
- Кои се можностите за рефинансирање на кредитот?
- Која е старосната граница за користење на кредит од страна на физички лица (во којашто категорија спаѓаат најголем дел од малите фармери)?

... НЕ ЗАБОРАВАЈТЕ!

Земањето кредит, значи стапување во партнерски однос со финансиската институција, каде што секоја страна треба да се држи кон исполнувањето на договорот.

ПОИМИ ПОВРЗАНИ СО КРЕДИТИТЕ ШТО ТРЕБА ДА ГИ ЗНАЕ СЕКОЈ ФАРМЕР

КАМАТНА СТАПКА

Процентот од главницата (износот што фармерот го позајмува) којшто се плаќа како камата за одреден временски период, односно тоа е цената на кредитот изразена во проценти.

КАМАТА

Надомест во паричен износ што фармерот треба да го плати на финансиската институција за позајмените парични средства (кредитот), односно тоа е цената

на кредитот.

НОМИНАЛНА КАМАТНА СТАПКА

Каматна стапка што стои во договорот помеѓу финансиската институција и фармерот и не ја зема предвид инфлацијата. Тоа е цената на отплата на кредитот и врз чијашто основа се врши пресметка на каматата на кредитите.

ЕФЕКТИВНА КАМАТНА СТАПКА

Каматна стапка којашто ја претставува

реалната цена на кредитот. Покрај номиналната каматна стапка, ги вклучува и другите трошоци и провизии што фармерот треба да ги плати на финансиската институција за одобрување на кредитот. Таа овозможува едноставна споредба на условите што ги нудат различните финансиски институции за исти видови на кредити во иста валута.

ФИКСНА КАМАТНА СТАПКА

Каматна стапка што е однапред определена и не се менува за периодот на отплата на кредитот, односно таа е непроменлива за целото времетраење на кредитниот договор.

ПРОМЕНЛИВА КАМАТНА СТАПКА

Варијабилна каматна стапка која може да се промени на повисоко или пониско ниво во текот на траењето на кредитниот договор. Таа се состои од референтна каматна стапка плус дополнителна фиксна каматна стапка утврдена од страна на финансиската институција.

РЕАЛНА КАМАТНА СТАПКА

Каматна стапка којашто се разликува од номиналната бидејќи ја зема предвид и очекуваната инфлација, со цел поточно да го одрази вистинскиот трошок на позајмувањето.

ИНТЕРКАЛАРНА КАМАТА

Камата која се пресметува и се наплатува за период од одобрувањето на кредитот до моментот кога се почнува со отплата на кредитот. Оваа камата најчесто се наплаќа за времетраењето на грејс-периодот.

ГРЕЈС ПЕРИОД

Период на мирување во кој не се отплаќа главница, односно временски период од почетокот на користењето на кредитот до првата отплата на главницата. Тој може да биде од неколку месеци до неколку години.

КАЗНЕНА (ЗАТЕЗНА) КАМАТА

Камата која ќе треба да се плати, покрај редовната камата, доколку фармерот задоцни со плаќањето на кредитот во договореното време.

АНУИТЕТ

Износ на ратата на кредитот, составена од главницата заедно со каматата, што се исплаќа во договорен временски период.

АМОРТИЗАЦИОНЕН ПЛАН

План за отплата на кредитот, обично прикажан во табела, во која се прикажува ануитетот, каматата, ратата и преостанатиот долг за секој пресметковен период. Пресметковниот период може да биде месечен, полугодишен, годишен, сезонски и сл. во зависност од договорот помеѓу фармерот и финансиската институција.

ГЛАВНИЦА

Основен износ на кредитот на којшто се пресметува камата.

СТАПКА НА ВКУПНИ ТРОШОЦИ (СВТ)

Вкупните трошоци на кредитот изразени како годишен процент од вкупниот износ на кредитот. Врз висината на СВТ влијание имаат: рокот на враќање на кредитот, износот на кредитот, износот на вкупните трошоци за подигнување на кредитот и висината на номиналната каматна стапка. Таа овозможува споредба на вкупните трошоци за кредит што ги нудат различни финансиски институции за исти видови на кредити. Затоа, кога фармерот разгледува понуди, треба да ја гледа оваа стапка (СВТ).

РЕФЕРЕНТНА КАМАТНА СТАПКА

Каматна стапка врз чија основа се одредуваат другите каматни стапки. Таа се одредува и објавува од страна на Народната банка на РСМ (<https://www.nbrm.mk>). За девизните кредити во евра, таа најчесто се усогласува со ЕУРОБОР (референтна каматна стапка на кредитите во евра помеѓу првокласните банки).

ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА КРЕДИТ

Еден вид на гаранција за земениот кредит. Обезбедувањето може да биде со залог на недвижен имот (земјиште, станбен објект, магацин и сл.) или движен имот (возило, механизација и сл.), со меница, со жиранти и сл. Секоја финансиска институција има свои услови за барањата за обезбедување за различни видови на кредити што ги нуди.

ЗАЛОГ

Дел од имот во сопственост на фармерот којшто служи за обезбедување на долгот кон финансиската институција, односно имот којшто финансиската институција може да го пренесе во своја сопственост (или да го продаде) доколку фармерот престане да ги исполнува обврските кон долгот (кредитот).

ХИПОТЕКА

Еден вид на залог на имот што се дава како гаранција за паричниот заем (кредитот), најчесто во недвижен имот (земјиште, станбен објект, магацин и сл.). Доколку фармерот престане да ги исполнува обврските кон долгот (кредитот), тогаш заложенитиот имот станува во сопственост на финансиската институција.

МЕНИЦА

Хартија од вредност чијашто содржина е правно побарување. Меницата претставува безусловен писмен налог на издавачот на меницата (фармерот што зема кредит) кон друго лице, во одредено место и во одредено време, да исплати одреден износ на пари на лицето означено на меницата или друго лице по негова наредба.

ЖИРАНТ

Лице коешто гарантира дека ќе го плати долгот на фармерот-кредитокорисник, доколку тој не успее да ги исплати позајмените средства (кредитот) без

разлика на причината.

ПРОВИЗИЈА

Надомест за посредување во одредена работа што се изразува во проценти од вредноста на извршената работа (пр. цена за вршењето на одредени видови банкарски услуги).

РЕФИНАНСИРАЊЕ

Замена на постојните обврски со нови врз основа на долг, вообичаено се работи за нов кредит со поповолни каматни стапки, рок за отплата и други кредитни услови.

ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ

Институционални единици што главно вршат финансиско посредување и/или помошни финансиски дејности. Тука ги вбројуваме банките и штедилниците.

КРЕДИТЕН РИЗИК

Ризик од ненавремено или нецелосно исполнување на обврските при отплата на кредитот.

ДОБРО Е ДА СЕ ЗНАЕ ...

- Најлесен начин да се споредат условите под коишто се зема кредит е преку споредба на стапката на вкупните трошоци (СВТ). Доколку оваа стапка на годишно ниво е пониска – кредитот е поевтин.
- Друг начин на споредба на условите под коишто се зема кредит е преку споредба на ефективната каматна стапка. Доколку ефективната каматна стапка на годишно ниво е пониска – кредитот е поевтин.
- Вкупната отплата на кредитот не зависи само од каматната стапка, туку големо влијание на вкупната отплата има и периодот на отплата на кредитот (периодот за којшто се подигнува кредитот). Отплатата е со поголем износ доколку кредитот треба да се врати на подолг рок, и обратно.
- Кај кредитите со различен период на отплата, висината на ратата не претставува вистински показател за цената на кредитот. Кредитите со подолги рокови може да имаат пониска месечна рата, но тоа не значи дека вкупните обврски по кредитот ќе бидат помали.
- Ако се помножат износот на ратата на кредитот со вкупниот број на рати и се додадат дополнителните трошоци, лесно може да се пресмета колку вкупно треба да се плати за кредитот.
- Ануитетот е ратата на кредитот и најчесто се отплаќа месечно, но може да биде сезонски, полугодишен, годишен и сл. во согласност со договорот со банката. Отплатата на ануитетот вообичаено останува иста во текот на целото времетраење на кредитот, но соодносот меѓу главницата и каматата се менува со текот на времето, така што на почетокот од отплатата, каматата е поголема од главницата и со текот на времето, отплатата на главницата се зголемува, а износот на каматата се намалува.
- Корисници на кредит како физичко лице (во којашто категорија спаѓаат најголем дел од малите фармери) може да бидат само државјани на Република Северна Македонија со статус на резиденти и постојано место на живеење во државава.

**НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА
НА ФАРМЕРИ**

Публикацијата е целосно финансирана од Шведската агенција за меѓународна соработка и развој – Sida и Шведската организација за развој We Effect. Sida и We Effect не се одговорни за презентираното мислење во публикацијата. Авторите се одговорни за содржината.